

4. Усмонова О.А. Она тили ва адабиёт таълимида ёзма нутқни ривожлантириш. – Тошкент: Akademnashr, 2020.
5. Хасанов Б.Р. Интерактив методлар асосида таълим самарадорлигини ошириш. – Тошкент: Fan, 2018.
6. Каримова Г.Қ. Ўқувчиларнинг ижодий ва мустақил фикрлаш компетенцияларини шакллантириш // Халқ таълими, 2022, №3.
7. Мирзаева Н.М. Ёзма ишлар орқали ўқувчиларда танқидий фикрлашни ривожлантириш // Pedagogik mahorat, 2021, №2.
8. Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги. Умумий ўрта таълимнинг давлат таълим стандарти. – Тошкент, 2020.

Malikova Dilraboxon Maxmudovna Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dmalika11@gmail.com

---

UMUMIY O`RTA TA`LIM MAKTABLARIDA MADANIY DIDAKTIK MUHITNI SHAKLLANTIRISHNING INTEGRATSIYALASHGAN MODELII

<https://zenodo.org/records/18899457>

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumiy o'rta ta'lim maktablarida madaniy-didaktik muhitni shakllantirishning integratsiyalashgan modeli ishlab chiqildi va empirik tadqiqotlar asosida uning samaradorligi batafsil tahlil qilindi. Tadqiqotda didaktik kompetensiya, reflektiv pedagogik faoliyat, ijtimoiy hamkorlik hamda tadqiqotga asoslangan ta'lim komponentlari chuqur o'rganildi. Natijalar modelning ta'lim sifati va tarbiyaviy samaradorlikni yuksaltirishda yuqori ahamiyatga ega ekanligini tasdiqladi.

Kalit so'zlar: madaniy-didaktik muhit, integratsiyalashgan model, reflektiv pedagogika, ta'lim sifati, kasbiy kompetensiya.

ИНТЕГРИРОВАННАЯ МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРНО-ДИДАКТИЧЕСКОЙ СРЕДЫ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ СРЕДНИХ ШКОЛАХ

Аннотация: В данной статье разработана интегрированная модель формирования культурно-дидактической среды в общеобразовательных средних школах и подробно проанализирована ее эффективность на основе эмпирического исследования. В исследовании глубоко изучены компоненты дидактической компетентности, рефлексивной педагогической деятельности, социального взаимодействия и образования, основанного на исследованиях. Результаты подтвердили высокую значимость модели для повышения качества образования и эффективности обучения.

Ключевые слова: культурно-дидактическая среда, интегрированная модель, рефлексивная педагогика, качество образования, профессиональная компетентность.

INTEGRATED MODEL OF FORMING A CULTURAL-DIDACTIC ENVIRONMENT IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS

Abstract: This article develops an integrated model for the formation of a cultural-didactic environment in general secondary schools and analyzes its effectiveness in detail based on empirical research. The study deeply studied the components of didactic competence, reflective pedagogical activity, social interaction, and research-based education. The results confirmed the high importance of the model in improving the quality of education and educational effectiveness.

Keywords: cultural-didactic environment, integrated model, reflective pedagogy, quality of education, professional competence.

Kirish.

Globalashuv va raqamlashtirish sharoitida zamonaviy maktablar nafaqat bilim beruvchi, balki shaxsning ma'naviy, axloqiy va madaniy kamolotini ta'minlovchi muhit sifatida faoliyat yuritmoqda. Ta'lim muhitining sifati o'quvchilarning shaxs sifatida shakllanishida alohida ahamiyatli omil hisoblanadi.

So'nggi yillarda O'zbekiston ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar pedagogik jarayonni modernizatsiya qilish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish hamda tarbiyaviy ishlar samaradorligini yuksaltirishga qaratilgan. Shu sababli madaniy-didaktik muhitni tizimli rivojlantirish, fanlararo integratsiyani rivojlantirish va reflektiv pedagogik faoliyatni yo'lga qo'yish dolzarb vazifa hisoblanadi.

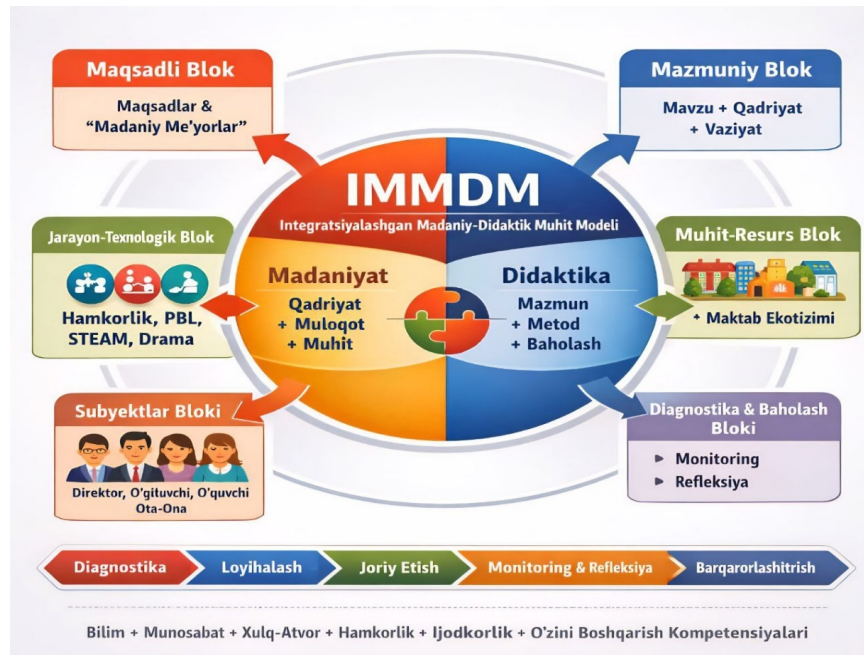
Adabiyotlar tahlili va metodologiya.

Madaniy-didaktik muhitni tizimli rivojlantirish. Madaniy-didaktik muhit - bu ta'lim jarayonida milliy va umuminsoniy qadriyatlar, axloqiy me'yorlar, estetik did hamda pedagogik texnologiyalar uyg'unlashgan tarbiyaviy-ta'limiy makondir. Integratsiyalashgan madaniy – didaktik muhit modeli (IMMDM) — bu umumiy o'rta ta'lim maktablarida ta'lim va tarbiya jarayonini yagona tizim sifatida tashkil etishga xizmat qiluvchi, madaniy qadriyatlar, didaktik texnologiyalar, pedagogik hamkorlik hamda reflektiv boshqaruv mexanizmlarini o'zaro uyg'unlashtiruvchi kompleks pedagogik modeldir.

Mazkur model o'quvchining intellektual, axloqiy, ijtimoiy va ijodiy rivojlanishini ta'minlashga yo'naltirilgan bo'lib, ta'lim mazmuni, metodlari, muhit resurslari va baholash tizimini integratsiyalash asosida samarali pedagogik muhitni shakllantirishni nazarda tutadi.

IMMDM modeli:

- fan mazmunini milliy va umuminsoniy qadriyatlar bilan uyg'unlashtirish;
- dars va sinfdan tashqari faoliyatni tizimli tashkil etish;
- o'qituvchi, o'quvchi, ota-ona va jamoatchilik hamkorligini kuchaytirish;
- pedagogik jarayonning monitoringi va refleksiyasini ta'minlash;

Ta'lim sifatini doimiy takomillashtirish orqali maktabda barqaror madaniy-didaktik muhitni rivojlantirishga xizmat qiladi. Natijada mazkur model asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'quvchilarda bilim, munosabat, xulq-atvor, hamkorlik, ijodkorlik va o'zini boshqarish kompetensiyalarining izchil shakllanishini ta'minlaydi.

Tizimli rivojlantirish - mazkur muhitni rejalashtirilgan, izchil va uzluksiz tarzda takomillashtirish tushuniladi.

Asosiy jihatlari: Dars mazmuniga madaniy qadriyatlarni singdirish, tarbiyaviy komponentni kuchaytirish, o'quv muhitini estetik va ma'naviy jihatdan boyitish hamda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida madaniy muloqotni shakllantirish. Madaniy-didaktik muhitni tizimli rivojlantirish — bu ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi, madaniyat, tarbiya va metodikaning integratsiyalashgan pedagogik tizimini shakllantirish jarayonidir. Quyida namuna sifatida madaniy-didaktik muhitni tizimli rivojlantirishga misollar keltiramiz.

1-misol. Boshlang'ich sinfda “Milliy qadriyatlar haftaligi”. 3-sinf “Ona tili” darsida “Oila” mavzusi o'tilmoqda. Amalga oshirish - O'qituvchi darsda o'zbek xalq maqollari, oilaviy urf-odatlar, milliy liboslar rasmlaridan foydalanadi.

O'quvchilar ota-onalari bilan suhbat olib borib, “Bizning oilaviy an'anamiz” mavzusida taqdimot tayyorlaydi. Sinf devoriy gazetasi “Qadriyatlar burchagi” bilan bezatiladi. Natija: O'quvchilarda milliy o'zlikni anglash va hurmat tuyg'usi shakllanadi.

2-misol. Maktab muhitini estetik tashkil etish. Vaziyat: Maktab koridorlari va sinfxonalari yangilanmoqda. Amalga oshirish: Devorlarga mashhur allomalar hikmatlari joylashtiriladi. “Eng namunali sinf” tanlovi o'tkaziladi. O'quvchilar bilan birgalikda “Kitobxonlik burchagi” yaratiladi. Natija: Ta'lim muhiti tarbiyaviy makonga aylanadi.

Natija va muhokama.

Fanlararo integratsiya — turli fanlar mazmunini o'zaro bog'lab, bilimlarni yagona tizim sifatida o'rgatishdir. Maqsadi: O'quvchilarda kompleks, tizimli va tanqidiy tafakkurni rivojlantirish. Asosiy yo'nalishlari: Fanlar o'rtasida mazmuniy bog'liqlik yaratish, mavzularni umumlashtirish, amaliy vaziyatlar orqali bilimlarni uyg'unlashtirish va muammoli ta'limni rivojlantirish. Misol: Tarix + adabiyot + geografiya → bir mavzu asosida integratsiyalashgan dars.

Fanlararo integratsiyani rivojlantirish — bu o‘quv fanlari o‘rtasida mazmuniy, metodik va texnologik uyg‘unlikni ta‘minlash orqali bilimlarning yaxlitligini shakllantirish jarayonidir.

Misollar: “Suv — hayot manbai” integratsiyalashgan darsi. Fanlar: Biologiya + Geografiya + Kimyo.

Amalga oshirish: Biologiya: Suvning tirik organizmlar uchun ahamiyati. Geografiya: Dunyo va O‘zbekistondagi suv resurslari. Kimyo: Suvning kimyoviy tarkibi. O‘quvchilar guruh bo‘lib loyiha tayyorlaydi.

Natija: Mavzu kompleks tushuniladi, ekologik ong shakllanadi. Adabiyot + Tarix integratsiyasiga misol. Vaziyat: 9-sinfda jadid adabiyoti o‘tilmoqda.

- ✓ Amalga oshirish: Tarixda jadidlar harakati o‘rganiladi.
- ✓ Adabiyotda jadid shoirlari asarlari tahlil qilinadi.
- ✓ O‘quvchilar “Jadidlar davri” sahna ko‘rinishi tayyorlaydi.
- ❖ Natija: Tarixiy va badiiy tafakkur uyg‘unlashadi.

Reflektiv pedagogik faoliyat. Refleksiya — bu o‘qituvchining o‘z faoliyatini tahlil qilishi, baholashi va takomillashtirishidir. Reflektiv pedagog — bu o‘z darsini tahlil qiladigan, xatolaridan saboq chiqaradigan, doimiy o‘shishga intiladigan, yangilikka ochiq bo‘lgan pedagog. Tarkibiy qismlari - o‘z faoliyatini baholash, o‘quvchilar natijalarini tahlil qilish, metodlarni qayta ko‘rib chiqish, professional rivojlanish rejasini tuzish.

Reflektiv pedagogik faoliyat — bu o‘qituvchining o‘z kasbiy faoliyatini ongli ravishda tahlil qilishi, baholashi va doimiy takomillashtirib borish jarayonidir.

Reflektiv pedagogik faoliyatga misollar. Masalan: “Darsdan keyingi tahlil kundaligi”. Vaziyat: Har bir darsdan so‘ng o‘qituvchi o‘z faoliyatini tahlil qiladi.

Amalga oshirish: O‘qituvchi kundaligiga yozadi: Qaysi metod samarali bo‘ldi? Qaysi joyda qiyinchilik bo‘ldi? Qanday yaxshilash mumkin?

- ❖ Natija: Dars sifati muntazam oshib boradi.

Yana bir misol: “O‘quvchi fikri asosida darsni takomillashtirish”. Vaziyat: 7-sinfda matematika darsi. Amalga oshirish:

- ✓ Dars oxirida anonim so‘rovnoma o‘tkaziladi.
- ✓ O‘quvchilar: “Ko‘proq misol ishlasak yaxshi bo‘lardi” deb yozadi.
- ✓ Keyingi darsda amaliy mashqlar ko‘paytiriladi.
- ❖ Natija: O‘quvchilar faolligi oshadi.

Uch tushunchaning o‘zaro bog‘liqligi

Yo‘nalish	Asosiy vazifasi	Natijasi
Madaniy-didaktik muhit	Tarbiyaviy muhit yaratish	Ma’naviy yetuk shaxs
Fanlararo integratsiya	Bilimlarni uyg‘unlashtirish	Tizimli tafakkur

Reflektiv faoliyat	O'zini rivojlantirish	Professional pedagog
--------------------	-----------------------	----------------------

Ushbu uchlik birgalikda zamonaviy, innovatsion va raqobatbardosh ta'lim tizimini shakllantiradi. Kompleks (uchala tushunchani birlashtirgan) misol. "Yashil maktab" loyihasi. Fanlar: Biologiya + Texnologiya + Tarbiya. Amalga oshirish:

- ✓ Daraxt ekish aksiyasi
- ✓ Ekologik darslar
- ✓ Chiqindini saralash tizimi
- ✓ Ekologik devoriy gazeta

Refleksiya: O'qituvchilar loyiha yakunida muhokama qiladi: "Nima muvaffaqiyatli bo'ldi, nimani o'zgartiramiz?"

❖ Natija: Mas'uliyatli, ongli, faol shaxs tarbiyalanadi.

Xulosa. Real amaliyot shuni ko'rsatadiki:

- 🚦 Madaniy muhit — tarbiya poydevori
- 🚦 Integratsiya — bilimni mustahkamlaydi
- 🚦 Refleksiya — pedagogni rivojlantiradi

Demak, ushbu uchlik birgalikda zamonaviy, innovatsion va raqobatbardosh ta'lim tizimini shakllantiradi. Madaniy-didaktik muhitni tizimli rivojlantirish, fanlararo integratsiyani takomillashtirish va reflektiv pedagogik faoliyatni shakllantirish o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ular ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning intellektual va ma'naviy rivojlanishini ta'minlash hamda pedagoglarning professional kompetensiyasini yuksaltirishda muhim omil hisoblanadi.

Bizning tadqiqotimiz aralash metodologiya asosida tashkil etildi. Unda miqdoriy va sifat metodlari uyg'unlashtirildi. Pedagogik kuzatuv, so'rovnoma, test, intervyu, hujjatlarni tahlil qilish hamda statistik ishlov berish usullaridan samarali qo'llanildi.

Tadqiqot 5 ta umumta'lim maktabida o'tkazildi. Unda 85 nafar o'qituvchi va 420 nafar o'quvchi ishtirok etdi. Tajriba uch bosqichda amalga oshirildi: diagnostik, shakllantiruvchi va yakuniy baholash bosqichlari.

Shuningdek, pedagogik monitoring, portfoliolar tahlili va reflektiv kundaliklardan ham samarali qo'llanildi.

Boshlang'ich diagnostika natijalari maktablarda madaniy-didaktik muhitning yetarli darajada shakllanmaganligini namoyon etdi. O'qituvchilarning aksariyatida reflektiv ko'nikmalar past darajada ekanligi ilmiy asosda belgilandi. Integratsiyalashgan model joriy etilgach, interfaol metodlar, loyiha asosida ta'lim va madaniy-ma'rifiy tadbirlar soni oshdi. O'quvchilarning o'qishga qiziqishi, ijtimoiy faolligi va intizomi yaxshilandi.

Tajriba yakunida yuqori darajadagi muhit ko'rsatkichi 20 foizdan 48 foizga yetdi. Statistik tahlil natijalari $p < 0.05$ darajada ishonchlilikni tasdiqladi. Olingan natijalar integratsiyalashgan yondashuvning ta'lim jarayoni samaradorligini yuksaltirishini namoyon etdi. Ayniqsa, reflektiv pedagogika o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishida alohida ahamiyatli rol o'ynadi. Ijtimoiy-madaniy hamkorlikning kuchayishi tarbiyaviy ishlarning sifatini yaxshiladi. Ota-onalar, mahalla va jamoatchilik bilan hamkorlik o'quvchilarning axloqiy tarbiyasiga ijobiy ta'sir darajasi namoyon etdi. Natijalar milliy

va xorijiy tadqiqotlar bilan solishtirilganda, modelning universal va moslashuvchan ekanligi tasdiqlandi.

Xulosa.

Tadqiqot natijalari umumiy o'rta ta'lim maktablarida madaniy-didaktik muhitni shakllantirish ta'lim sifati va tarbiyaviy samaradorlikni yuksaltirishini namoyon etdi. Integratsiyalashgan model pedagogik jarayonni tizimli rivojlantirishga xizmat qiladi. Model asosida o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasi mustahkamlanadi, o'quvchilarning shaxsiy rivoji ta'minlanadi. Mazkur modelni respublika miqyosida joriy etish, metodik xizmat faoliyatini rivojlantirish va reflektiv treninglarni tizimli tashkil etish tavsiya etiladi.

Amaliy tavsiyalar

- O'qituvchilar uchun reflektiv seminarlar tashkil etish;
- Madaniy-ma'rifiy loyihalarni kengaytirish;
- Raqamli resurslardan samarali foydalanish;
- Ota-onalar bilan hamkorlikni rivojlantirish;
- Doimiy monitoring tizimini joriy etish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Darling-Hammond L. Teacher Education and Professional Development. New York, 2020.
2. Schön D. The Reflective Practitioner. London, 2018.
3. Hattie J. Visible Learning. Oxford, 2019.
4. O'zbekiston Respublikasi Ta'lim to'g'risidagi Qonuni. Toshkent, 2020.
5. Karimov I.A. Barkamol avlod konsepsiyasi. Toshkent, 2019.
6. Saidov A. Pedagogik innovatsiyalar. Toshkent, 2021.
7. Rasulov A. Zamonaviy pedagogika asoslari. Toshkent, 2022.
8. Ismoilova M. Ta'limda madaniy muhit. Toshkent, 2021.